

DOI 10.33930/ed.2019.5007.44(4-6)-7

УДК 364.044. 652

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ГРОМАДСЬКИХ, БЛАГОДІЙНИХ ТА ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ*SOCIAL WORK OF PUBLIC, CHARITABLE AND VOLUNTEER ORGANISATIONS DURING MARTIAL LAW***А. С. Шморлівська
Ю. В. Стребкова**

Актуальність теми дослідження. Соціальна робота під час збройних конфліктів і надзвичайних ситуацій стає пріоритетом багатьох громадських організацій. Під час війни радикально змінюються соціальні статуси та становище громадян, з'являються нові вразливі групи населення. Стрімко зростає кількість осіб, які потребують соціальної підтримки та захисту, тож робота громадських, благодійних та волонтерських організацій нині є на піку актуальності.

Постановка проблеми. Під час війни страждають та гинуть тисячі людей, цілі населені пункти зазнають порушення інфраструктури, а їх мешканці втрачають доступ до нормальних умов життєдіяльності. Взаємодія між громадськими, волонтерськими та благодійними об'єднаннями різних напрямків діяльності є вкрай важливою під час війни та соціальних потрясінь. Зауважимо, що в умовах надзвичайних ситуацій, поширення інформації про такі об'єднання та їх послуги є вагомим чинником організаційного забезпечення соціальної підтримки. Актуальність інформації, що поширюється, та її достовірність є надважливою для злагодженої роботи багатьох служб і швидкої допомоги потерпілим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародний досвід соціальної роботи, зокрема етичні принципи та європейські цінності соціальної роботи висвітлюються у фахових англомовних виданнях, проте, на момент дослідження, тема соціальної роботи під час війни в Україні не достатньо представлена у цих публікаціях.

Діяльність сучасних організацій громадянського суспільства в Україні, у тому числі благодійних, волонтерських

Urgency of the research. Social work during armed conflicts and emergencies becomes a priority for many civil society organizations. During a war, social statuses and the situation of citizens change radically, and new vulnerable groups of the population emerge. The number of people in need of social support and protection increases sharply, so the work of civil, charitable, and volunteer organizations is currently at the peak of relevance.

Target setting. During a war, thousands of people suffer and die, entire settlements experience infrastructural disruptions, and residents lose access to normal living conditions. Cooperation between civil, volunteer, and charitable organizations of different areas of activity is extremely important during times of war and social upheaval. It should be noted that in emergency situations, the dissemination of information about such associations and their work is of utmost importance. The relevance of the information being disseminated and its accuracy is crucial for the coordinated work of many services and the speed of assistance to victims.

Actual scientific researches and issues analysis. International experience in social work, including ethical principles and European values of social work are covered in professional English-language publications. However, at the time of the study, the topic of social work during the war in Ukraine was not addressed.

The activities of modern civil society organizations in Ukraine, including charitable, volunteer, and community associations, have been examined in the

та громадських об'єднань, було розглянуто в працях вітчизняних дослідників. У роботах опублікованих після 2022 року авторки дійшли висновку, що початок повномасштабної війни та введення воєнного стану внесли суттєві зміни у діяльність громадських об'єднань. Національна специфіка та сучасний практичний досвід соціальної роботи в Україні в цілому зумовлені воєнним станом. Не достатньо вивченими є власне поширення та актуальність інформації про роботу різних громадських, благодійних та волонтерських організацій під час війни.

Постановка завдання. В умовах інформаційної війни, актуальність та доступність інформації є частиною системи безпеки, а дотримання інформаційної гігієни є вкрай важливим. Тож, нашим завданням буде аналіз доступності та актуальності інформації про соціальну допомогу в умовах війни, яку надають громадські, благодійні та волонтерські організації.

Висновки. Інформація про діяльність громадських, благодійних та волонтерських організацій є високо актуальною. Підтверджені результати попередніх досліджень, стосовно розширення спектру надання послуг громадськими організаціями під час війни. Співпраця з органами державної влади є важливим чинником ефективності роботи громадських організацій, а в умовах війни – життєво необхідною. Розміщення на офіційних сайтах виконавчої влади інформації про діяльність громадських, благодійних та волонтерських організацій забезпечує актуальною та достовірною інформацією різні групи клієнтів соціальної роботи. На відміну від сторінок у соціальних мережах та каналів і профілів у популярних месенджерах, офіційні сайти державних органів влади поширюють інформацію про організації, які є надійними для соціальної роботи в умовах війни. Зокрема для виконання таких складних завдань як волонтерські збори для фінансування армії, евакуація з гарячих точок та ін. Інформування про реальні соціальні проекти дає можливість об'єднувати зусилля для допомоги в умовах воєнного стану, уникаючи шахраїв, які працюють під виглядом волонтерів.

works of domestic researchers. In works published after 2022, authors have concluded that the beginning of full-scale war and the introduction of martial law have made significant changes to the activities of civil society organizations. The national specificity and modern practical experience of social work in Ukraine are determined by the state of war. The dissemination and relevance of information about the work of civil, charitable, and volunteer organizations during the war are not sufficiently studied.

The research objective. In the context of an information war, the relevance and accessibility of information is a crucial component of security, and adherence to information hygiene is extremely important. Therefore, our task will be to analyze the accessibility and relevance of information on social assistance provided by civil, charitable, and volunteer organizations in the conditions of war.

Conclusions. Information about the activities of civil, charitable, and volunteer organizations is highly relevant. Previous research has confirmed the expansion of the range of services provided by civil organizations during war. Collaboration with government agencies is an important factor in the effectiveness of the work of civil organizations, and in conditions of war, it is vital. Posting information about the activities of civil, charitable, and volunteer organizations on the official websites of executive authorities provides up-to-date and accurate information for various groups of social work clients. Unlike pages on social media and popular messaging channels and profiles, official websites of government agencies disseminate information about organizations that are reliable for social work war. This is particularly important for performing complex tasks such as volunteer fundraising for the military, evacuation from hot spots, and others. Informing about real social projects enables the pooling of efforts to provide assistance in conditions of martial law, while avoiding fraudsters who operate under the guise of volunteers.

Ключові слова: соціальна робота, цивільно-військова співпраця, воєнний стан, соціальна робота в надзвичайних ситуаціях, збройні конфлікти.

Keywords: social work, civil-military cooperation, martial law, social work in emergency situations, armed conflicts.

Актуальність теми. Соціальна робота під час збройних конфліктів і надзвичайних ситуацій стає пріоритетом багатьох громадських організацій. Під час війни радикально змінюються соціальні статуси та становище громадян, з'являються нові вразливі групи населення. Стрімко зростає кількість осіб, які потребують соціальної підтримки та захисту, тож робота громадських, благодійних та волонтерських організацій зараз є на піку актуальності. Свідченням актуальності роботи благодійних, громадських та волонтерських організацій є, також, зростання довіри народу України до таких об'єднань. Результати опитування громадської думки Центру Разумкова, станом на початок липня 2021 року свідчать, що громадським організаціям довіряло 47% українців, волонтерським – майже 64%. Проте, в серпні 2022 року (після початку повномасштабного вторгнення), останній показник склав 84,5% громадян [7].

Постановка проблеми. Під час війни страждають та гинуть тисячі людей, цілі населені пункти зазнають порушень інфраструктури, а їх мешканці втрачають доступ до нормальних умов життєдіяльності. Взаємодія між громадськими, волонтерськими та благодійними об'єднаннями різних напрямків діяльності є вкрай важливою під час війни та соціальних потрясінь. Зауважимо, що в умовах надзвичайних ситуацій важливим є і саме поширення інформації про такі об'єднання та їх роботу. Актуальність інформації, що поширюється, та її достовірність є надважливою для злагодженої роботи багатьох служб і швидкої допомоги потерпілим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжнародний досвід соціальної роботи, зокрема етичні принципи та європейські цінності соціальної роботи висвітлюються у профільних виданнях, наприклад у публікаціях Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW), фаховому виданні Європейської асоціації досліджень соціальної роботи “European Journal of Social Work”, журналі “Social Service Review” Чиказького університету та ін. Проте, на момент дослідження, тема соціальної роботи під час війни в Україні у цих виданнях не достатньо опрацьована. Значна кількість вітчизняних та закордонних авторів-гуманітаристів зосереджують свою увагу на дослідженнях психічного здоров'я та практиках психосоціальної підтримки в умовах надзвичайних ситуацій: Н. Гусак, Л. Мельник, І. Пінчук, Н. Степанова, О. Хаустова, В. Чернобровкіна, О. Шклярська, та ін.

Системна підготовка соціальних працівників до роботи в умовах надзвичайних ситуацій та збройних конфліктів була запроваджена з 2017 року в Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” [11]. У 2019 році на кафедрі психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, було розроблено методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни “Соціальна робота з постраждалими від катастроф і надзвичайних ситуацій”. Автором розробки є викладач кафедри А. Килівник. У липні 2020 року була опублікована “Докрина цивільно-військового співробітництва”. У цій доктрині громадські організації і структури влади поєднуються як об'єкти цивільного середовища задля підтримання належного рівня цивільно-військової взаємодії [2]. Разом з тим, наукових розробок цивільно-військової співпраці недостатньо.

Значна кількість робіт, що опубліковані останнім десятиліттям українськими дослідниками, стосується інформаційної війни, безпеки та інформаційно-психологічних операцій (ІПсО) у мережі Інтернет. А. Толокнов, аналізував головні сторінки сайтів державної влади на наявність версії для людей з вадами зору. Автор визначає доступність як практику, що дозволяє використовувати сайти як можна більшій кількості людей, як спосіб надання рівних прав і можливостей, незалежно від здібностей або обставин [13, с. 590]. На нашу думку, під час війни і надзвичайних ситуацій, самі по собі обставини можуть і визначати і обмежувати можливості цивільного населення.

Діяльність сучасних організацій громадянського суспільства в Україні, у тому числі благодійних, волонтерських та громадських об'єднань, було розглянуто в працях таких вітчизняних дослідників: Д. Бирик, І. Вітківської, В. Дацюк, А. Заславської, Ф. Тараненко та ін. Авторки дійшли висновку, що початок повномасштабної війни та уведення воєнного стану внесли суттєві зміни у діяльність всіх громадських об'єднань: “національна специфіка та сучасний практичний досвід соціальної роботи України зумовлені воєнним станом” [15, с. 19]. Наразі безпосередні цілі багатьох із них змінилися на фінансування Збройних сил України та Територіальної самооборони, підтримку поранених та внутрішньо переміщених осіб, тощо [12]. Маловивченими є саме поширення та актуальність інформації про роботу громадських, благодійних та волонтерських організацій під час війни.

Постановка завдання. Під час воєнного стану створено цикл тематичних теле- та радіопередач, соціальної реклами з основ безпеки життєдіяльності та соціального захисту. Різноманітні аспекти діяльності громадських організацій та благодійних фондів висвітлюються у засобах масової інформації. Незліченна кількість Телеграм каналів повсякчас інформує про події війни. Проте, в умовах інформаційної війни, актуальність та доступність інформації є частиною системи безпеки, а дотримання інформаційної гігієни є вкрай важливим. Тож, нашим завданням буде аналіз доступності та актуальності інформації про соціальну допомогу в умовах війни, яку надають громадські, благодійні та волонтерські організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. З початку повномасштабних воєнних дій в Україні, громадяни нашої держави продемонстрували здатність до швидкої самоорганізації та ефективної співпраці між собою та з громадськими об'єднаннями. Відповідно до даних Державної служби статистики України, кількість неприбуткових та некомерційних організацій, у тому числі благодійних та громадських, щороку зростає. У 2020 році в Україні було зареєстровано 88100 громадських організацій, у 2021 році – 92500, у 2022 році – 96500. У 2020 році в Україні було зареєстровано 19112 благодійних організацій, у 2021 році – 19812, у 2022 році – 20498 [6, с. 217].

Громадські та благодійні організації, що зареєструвалися після 24 лютого 2022 року, відрізняються від інших організацій тим, що вони були створені відповідно до викликів воєнного часу. Їх специфіка полягає у швидкій реакції на кризові ситуації та ефективному реагуванні на надзвичайні ситуації, що виникають. Ці організації активно допомагають військовим, цивільним жертвам війни, забезпечують евакуацію населення з небезпечних зон, та надають гуманітарну допомогу [3, с. 52].

У соціальній роботі під час воєнного стану можна виділити такі напрямки діяльності організацій: гуманітарна допомога (надання продуктів та предметів першої необхідності, співпраця з медичними закладами та інше); допомога армії

(варто зауважити, що волонтерські збори коштів іноді більш оперативно покривають фінансові потреби під час російсько-української війни ніж потужні міжнародні організації); грошова допомога постраждалим від війни; соціально-психологічна підтримка та юридичне консультування; проведення евакуації з місць небезпеки; інформаційне та організаційне забезпечення цивільно-військової співпраці.

Розглядаючи діяльність громадських організацій, варто звернутися до дефініції “громадянського суспільства”. Погоджуємось із визначенням, що наводить А. Заславська: “Громадянське суспільство – це сфера життєдіяльності людей, вільна від безпосереднього впливу з боку держави та її посадових осіб, але разом з тим вона організована, внутрішньо впорядкована і взаємодіє з державою” [9, с. 95]. Тож, для дослідження актуальності роботи громадських, волонтерських та благодійних організацій ми зверталися до їх сайтів, на які є покликання в офіційних Інтернет-платформах виконавчої влади. Органи виконавчої влади взяті з реєстру єдиного Урядового порталу [8].

Для соціальної роботи важливим елементом ефективної діяльності є співпраця і безпосередній інформаційний обмін із Міністерство соціальної політики України. Міністерство соціальної політики України надає своєчасну та сучасну інформацію з надання послуг: субсидій, виплат різного характеру, соціальних гарантій, гуманітарної допомоги та ін. На веб-порталі простежуються актуальні новини та нові соціальні проєкти. Отже, саме від сайту Міністерства соціальної політики України очікується найбільше актуальної інформації про соціальні послуги, що надають громадські організації. Наше припущення було правильним: на момент звернення (15 квітня 2023 року) на сайті міністерства містилась інформація про співпрацю з громадськими організаціями, як у розділі новин так і за тематичними вкладками.

До волонтерської діяльності долучаються організації, що співпрацюють з міжнародними фондами. Виконавча влада спільно з міжнародними організаціями надає такій співпраці потужну інформаційну підтримку. Уряд України у партнерстві з UNFPA, Фондом ООН у галузі народонаселення, розгорнув роботу Центрів допомоги врятованим у населених пунктах, які приймають постраждалих від війни. Їх діяльність широко представлена на Платформі допомоги врятованим [10]. Платформа допомоги врятованим висвітлює діяльність ряду організацій, серед яких: Мінсоцполітики, Нацсоцслужба, МВС, Нацполіція, Офіс Генерального прокурора, МОЗ, МОН, Мінцифри, Мінветеранів, ООН Жінки в Україні, УВКБ ООН в Україні, МОМ в Україні, Офіс Ради Європи в Україні, ГО “Ла Страда-Україна”, ГО Асоціація жінок-юристок “Юрфем” та інші. Відповідно до кола учасників, платформа надає допомогу з питань попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації, з гуманітарних питань, юридичних консультацій і навіть медичного лікування. Центри допомоги врятованим розгорнули роботу в дев’яти містах України. На веб-сайті платформи можна простежити актуальну інформацію першої психологічної допомоги, а також юридичних та економічних аспектів підтримки, звернутися до центру за вказаною адресою чи отримати консультування по телефону гарячої лінії, який працює цілодобово [10].

У часи воєнного стану є актуальною інформація з Міністерства оборони України. Даний орган виконавчої влади на офіційному сайті оперативно оповіщає громадян новинами воєнного характеру. Міністерство оборони України підтримує роботу Мілітарі Медіа Центру–медійного майданчика і публікує брошуру “У разі надзвичайної ситуації або війни”, де висвітлений

алгоритм дій у таких ситуаціях. Урядовий контактний центр, що співпрацює з Міноборони, надає інформацію щодо: мобілізації у “Гвардію наступу”, пошуку зниклих, доказів російсько-української війни, безоплатної правової допомоги, розмінування території України, протидії домашньому насильству та торгівлі людьми, офіційної платформи гуманітарної допомоги “СпівДія” [14].

Міністерство внутрішніх справ України поширює актуальну інформацію та новини, відповідно до свого виду діяльності. На офіційному сайті представлені дві гарячі лінії: “Телефон довіри для учасників АТО/ООС” і “Телефонна гаряча лінія Міністерства внутрішніх справ України”. Департамент комунікації Міністерства внутрішніх справ України зібрав ключові рекомендації для школярів як поводитися під час воєнних дій та опублікував їх у “Абетці з безпеки школяра середньої школи”. МВС України співпрацює з Всеукраїнською програмою ментального здоров'я, що створена за ініціативою Олени Зеленської “Скажи чесно, ти як?”. На сайті програми “Ти як?” зібрані поради та контакти як допомогти собі та близьким [4].

Міністерство молоді та спорту висвітлює актуальні новини відповідно до своєї компетенції. Також це міністерство займається пошуком російських та білоруських спортсменів, які підтримують війну в Україні; організовує збір коштів на відновлення зруйнованої спортивної інфраструктури в рамках ініціативи Президента UNITED24; співпрацює з волонтерською P2P-платформою “СпівДія”. Міністерство опікується Волонтерською платформою, що об'єднує різні волонтерські можливості країни в одному місці, Порталом гуманітарної допомоги, Національною платформою доброчесності спорту, Урядовою кампанією EUКраїна, що здійснюється за підтримки Представництва Європейського Союзу в Україні та інші.

Міністерство у справах ветеранів України координує такі види соціальної допомоги: надання статусів ветеранів війни (учасника бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасника війни, члена сім'ї загиблого), лікування та реабілітація (безкоштовні ліки, протезування, санаторно-курортне лікування, психологічна реабілітація), житло та земля (забезпечення житлом, ремонт, пільги на комунальні послуги, кредитування, земельні ділянки), соціальна та професійна адаптація (трудові права та гарантії, професійне навчання та підвищення кваліфікації), пільги та знижки (пільги на проїзд, навчання, комунальні послуги для осіб з інвалідністю, учасників бойових дій, членів сімей). Мінветеранів співпрацює із Системою безоплатної правової допомоги, разом із Українським інститутом книги проводить конкурс культурно-мистецьких проєктів, а також оголошує про реєстрацію на відбір до національної збірної Invictus Games-2023 (Ігри Нескорених).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Підсумовуючи вище сказане, можна стверджувати, що інформація про діяльність громадських, благодійних та волонтерських організацій є високо актуальною. Підтверджені результати попередніх досліджень, стосовно розширення спектру надання послуг громадськими організаціями під час війни. Робота громадянського суспільства закриває ряд проблем воєнного часу: допомога внутрішньо переміщеним особам, постраждалим цивільним та військовим, гуманітарна, медична, юридична і грошова підтримка різних категорій населення. Співпраця з органами державної влади є важливим чинником ефективності роботи громадських організацій, а в умовах війни – життєво необхідна. Розміщення на офіційних сайтах виконавчої влади інформації про діяльність громадських, благодійних та волонтерських

організацій забезпечує актуальною та достовірною інформацією різні групи клієнтів соціальної роботи. На відміну від Telegram-каналів, підписники яких можуть стати жертвами ІІсО, офіційні сайти державних органів влади поширюють інформацію про організації, що є надійними для соціальної роботи в умовах війни. Зокрема для виконання таких складних завдань як волонтерські збори для фінансування армії, евакуації з гарячих точок та ін. Інформування про реальні соціальні проекти дає можливість об'єднувати зусилля для допомоги в умовах воєнного стану, уникаючи шахраїв, які працюють під виглядом волонтерів.

Список використаних джерел:

1. Бибик, Д 2022, 'Розширення можливостей мультидисциплінарної взаємодії волонтерських та благодійних організацій в умовах воєнного стану', *Повоєнна Україна і Світ: філософський, правовий та гуманітарний дискурси*, (3), с. 88–89.
2. *Військова керівна публікація* 2020, Доктрина "Цивільно-військове співробітництво", Київ.
3. Вітковська, І 2022, 'Основні напрямки роботи організацій "третього сектору" в умовах воєнного стану', *SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*, (12), с. 52–62.
4. *Всеукраїнська програма ментального здоров'я, Ти як?*. Доступно: <<https://howareu.com/>>. [15 Квітня 2023].
5. Дацюк, ВА 2023, 'Практика діяльності волонтерів в умовах воєнного стану', *Наукові підсумки 2022*, Київ: ACADEMCONF.COM, с. 24–28.
6. Державна служба статистики України 2022, *Статистичний щорічник України за 2021 рік*, за ред. Вернера ІЄ, Київ. Доступно: <https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf>. [15 Квітня 2023].
7. *Довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (липень–серпень 2021 р.)* 2021, Центр Разумков. Доступно: <<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>>. [15 квітня 2023].
8. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. Доступно: <<https://www.kmu.gov.ua/catalog>> [15 Квітня 2023].
9. Заславська, АВ 2022, 'Громадянське суспільство в умовах воєнного стану', *Матеріали пам'яті академіка В. В. Копейчикова*. Київ: Національна академія внутрішніх справ, с. 94-99
10. *Платформа Допомоги Врятованим* (n.d.). Доступно: <<https://www.help-platform.in.ua/>>. [15 Квітня 2023].
11. Стребкова, Ю 2018, 'Підготовка соціальних працівників у контексті цивільно-військової співпраці (гендерний аспект)', *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Українознавство*, вип. 1 (20), с. 53–56.
12. Тараненко, Ф 2022, 'Як працюють громадські об'єднання в умовах воєнного стану', *Українська правда*. Доступно: <<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/28/7335234/>>. [15 Квітня 2023].
13. Толокнов, АА 2021, 'Аналіз доступності сайтів органів державної влади', *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)*, Одеса: Гельветика, с. 589–592.
14. *Урядовий контактний центр* (n.d.). Доступно: <<https://ukc.gov.ua/>>. [15 Квітня 2023].
15. Lytovchenko, O & Lytovchenko, O 2022, 'Social work during war: european values, ukrainian experience, international support', *Педагогічні науки: реалії та перспективи*, № 2 (5), с. 17–22.

References:

1. Bybyk, D 2022, 'Rozshyrennia mozhyvostei multydystryplinarnoi vzaiemodii volonterskykh ta blahodiinykh orhanizatsii v umovakh voiennoho stanu (Expanding opportunities for multidisciplinary cooperation between volunteer and charitable organizations under martial law)', *Povoienna Ukraina i Svit: filosofskyi, pravovyi ta humanitarnyi dyskursy*, (3), s. 88–89.
2. *Viiskova kerivna publikatsiia (A military guidance publication)* 2020, Doktryna "Tsyvilno-viiskove spivrobitnytstvo", Kyiv.
3. Vitkovska, I 2022, 'Osnovni napriamky roboty orhanizatsii "tretoho sektoru" v umovakh voiennoho stanu (Main areas of work of "third sector" organizations under martial law)', *SOCIOPROSTIR: mizhdystsyplinarnyi elektronnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty*, (12), s. 52–62.
4. *Vseukrainska prohrama mentalnoho zdorovia, Ty yak? (All-Ukrainian mental health program, Are you okay?)*. Dostupno: <<https://howareu.com/>>. [15 Kvitnia 2023].
5. Datsiuk, VA 2023, 'Praktyka diialnosti volonteriv v umovakh voiennoho stanu (Practice of volunteers' activities under martial law)', *Naukovi pidsumky 2022*, Kyiv: ACADEMCONF.COM, s. 24–28.
6. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (State Statistics Service of Ukraine)* 2022, Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2021 rik, za red. Venera Iie, Kyiv. Dostupno: <https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf>. [15 Kvitnia 2023].
7. *Dovira do institutiv suspilstva ta politykiv, elektoralni orientatsii hromadian Ukrainy (lypen–serpen 2021 r.) (Trust in the institutions of society and politicians, electoral orientations of Ukrainian citizens (July-August 2021))* 2021, Tsentr Razumkov. Dostupno: <<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-institutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>>. [15 Kvitnia 2023].
8. *Iedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy (The only web portal of the executive authorities of Ukraine)*. Dostupno: <<https://www.kmu.gov.ua/catalog>> [15 Kvitnia 2023].
9. Zaslavska, AV 2022, 'Hromadianske suspilstvo v umovakh voiennoho stanu (Civil Society under Martial Law)', *Materialy pamiaty akademyka V. V. Kopieichykova*. Kyiv: Natsionalna akademiia vnurishnykh sprav, s. 94–99
10. *Platforma Dopomohy Vriatovanyim (Platform for Assistance to Survivors)* (n.d.). Dostupno: <<https://www.help-platform.in.ua/>>. [15 Kvitnia 2023].
11. Strebkova, Yu 2018, 'Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv u konteksti tsyvilno-viiskovoi spivpratsi (hendernyi aspekt) (Training of social workers in the context of civil-military cooperation (gender aspect))', *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ukrainoznavstvo*, vyp. 1 (20), s. 53–56.
12. Taranenko, F 2022, 'Iak pratsiuiut hromadski obiednannia v umovakh voiennoho stanu (How public associations work under martial law)', *Ukrainska pravda*. Dostupno: <<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/28/7335234/>>. [15 Kvitnia 2023].
13. Toloknov, AA 2021, 'Analiz dostupnosti saitiv orhaniv derzhavnoi vlady (Analysis of the accessibility of public authorities' websites)', *Nauka ta suspilne zhyttia Ukrainy v epokhu hlobalnykh vyklykiv liudstva u tsyfrovu eru (z nahody 30-richchiaproholoshennia nezalezhnosti Ukrainy ta 25-richchia pryiniattia Konstytutsii Ukrainy)*, Odesa: *Helvetyka*, s. 589–592.
14. *Uriadovyi kontaktnyi tsentr (Government Contact Center)* (n.d.). Dostupno: <<https://ukc.gov.ua/>>. [15 Kvitnia 2023].
15. Lytovchenko, O & Lytovchenko, O 2022, 'Social work during war: european values, ukrainian experience, international support', *Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, № 2 (5), s. 17–22.